

Stein Balstad

Stein Balstad (1884-1966) vokste opp på Nordgard Otnes som nr. 11 av 16 barn. Foreldrene var Hans Svendsen Balstad (1840-1923) og Marte Olufsdatter Myhre fra nedre Illvål (1847-1928). Hans Balstad kjøpte Nordgard i 1867 for 2400 spd. av landhandler C.C. Brun fra Stor-Elvdal.

*Stein Balstad 1929, malt av Eivind Engebretsen.
Repro: Nordøsterdalsmuseet 49286.*

Hans Svendsen var fra Barstad, sønn av Svend Olsen Balstad (1801-1869) og

Oleanna Hansdatter Søstu Otnes (1807-1883). Svend Olsen (Stein Balstads farfar) var adoptiv sønn på Barstad, da eierne var barnløse. Svend Olsen var søstersønn av kona på Barstad (Berit) og kom fra Hornset.

En som betydde svært mye for Stein Balstad i oppveksten, var mormora Siri Myhre, født Hole (1829-1916), som bodde som kårkone hos hans foreldre. Siri kunne hele dalens historie, og hun hadde et sjeldent lag til å fortelle. Hun bodde i ei lys og trivelig stue, og den stua ble hans hjem fra spebarnsalderen og mange år framover. Det var lykkelige år, og lykkelige var også somrene på Vangvollen, der han var i lag med bestemor fra de flyttet opp i juni og til september, da de dro ned i bygda igjen. Han var snaut halvannet år første sommeren han fikk være med henne på setra, og han var der sammen med henne hver eneste sommer helt fram til konfirmasjonen. En bedre oppdrager kunne ikke noe barn ønske seg. Når de holdt budeielag på setra, var det alltid hun som måtte underholde, og det var hun som lærte gutten å skrive og lese.

I kårstua på garden fikk mormora av og til besøk av ei jevnaldrende kone i grannelaget. Hun het Brynhild og var bestemor til Steins barndomskamerat

Gustav. Brynhild Iversdatter (født 1829) var datter av Iver Pedersen Oppstu Bergset. I 1854 giftet hun seg med Sæming Akre, og de bodde på hans hjemsted, Klettvollen ovafor Åkersgrenda. Plassen er for lengst nedlagt, og det finnes ingen hus der lenger. Da Brynhild ble enke, flyttet hun til Mostu på Otnes, og hun var pedell ved kommunelokalet, som også var skolehus. Sønnen hennes, Karenus, overtok Mostu, og hans sønn igjen, Gustav Mostu, født 1883, var altså en av Stein Balstads lekekamerater.

*Siri Gudmundsdatter Myhre, Stein Balstads mormor.
Repro: Nordøsterdalsmuseet 49322.*

Når de to gamle konene hygget seg med kaffedråpen, gikk praten lett og ledig. Også Brynhild hadde et uvanlig godt minne, og hun visste alt om alle. Det gjaldt ikke bare hendelser i samtida, men også langt tilbake i tid. Blant annet kunne hun berette om navn og begivenheter bygda rundt i forbindelse med hekseprosessene i 1670-1671.

Disse konene kunne også fortelle om humorfylte og gledelige begivenheter, og de fortalte eventyr og regler. I det hele tatt fylte bestemor Siri Myhre og Brynhild gutten med en rikdom av inntrykk som hadde betydning for ham i hele hans dikterkarriere. Mye av det han fikk høre som barn, er senere brukt i forfatterskapet.

Lærer

Etter folkeskolen i Rendalen gikk Stein Balstad amtsskolen i Stor-Elvdal og middelskolen i Skien. Han tok høyere lærereksamen i 1904 ved Elverum lærerskole og ble samme høst ansatt som vikar ved Bolteløkka skole i Oslo. Året etter ble han ansatt som lærer ved Sofienberg skole, hvor han var i over 48 år, til han gikk av med pensjon. Han var en ypperlig lærer. Han var svært glad i sine elever, og de satte også ham høyt. Han la stor vekt på karakterdannelse hos elevene og hadde sterk rettferdighetssans. Han holdt god kontakt med hjemmene og foreldrene, og oppnådde på den måten forståelse for de livsidealene han søkte å gi sine elever med på veien.

Livet og familien

Stein Balstad giftet seg i 1903 med Marta Ingelsrud fra Grue, og de fikk tre barn. Familien bodde i mange år i Fougstadsgate 22 like ved St. Hanshaugen. Senere (etter 1928) flyttet familien til Meltzersgate 4, like ved Uranienborg kirke.

Stein Balstad var flink til å ta med

barna ut på tur. Praktisk talt hver søndag gikk de på tur i Nordmarka. Som regel gikk de helt hjemmefra, for det kostet penger å bruke trikken, og økonomien var ikke særlig god til å begynne med. Lærerlønna var 104 kr per måned de første årene.

Slåttonn på Nordgard 1924. Stein Balstads datter Siri Else til høyre. Reprø: Nordøsterdalsmuseet 49296.

Så snart sommerferien kom, dro hele familien til Rendalen. De gledet seg over togturen til Koppang, der det sto hest og vogn og ventet for å kjøre dem de tre milene til Nordgard. De hadde spisepauser under veis, og faren fortalte fra dalen. Fra Nordgard dro de ofte opp til Vangvollen, men når høytida begynte, var hele familien i fullt arbeid hele dagen.

Stein Balstad og kona Marta fikk etter hvert råd til å reise, både i Norge og sørover i Europa. Begge ble litt skrøpelige i alderdommen, og de siste årene bodde de i Moss i nærheten av dattera, som tok seg av dem. Stein Balstads hjerte skrantet i flere år, og han døde brått høsten 1966.

Stein Balstad var medlem i Den nor-

Marta og Stein Balstad i Pisa. Reprø: Nordøsterdalsmuseet 49278.

ske forfatterforening fra 1920 til han døde, bortsett fra noen år 1939 til 1943, da han var utmeldt. Han satt i styret som sekretær fra 1923 til 1932 og som viseformann fra 1933 til 1935. Fra 1926 til 1930 var han i tillegg kasserer. Han fungerte som formann høsten 1934. Han var medlem av NRK's programråd 1928-1940, medlem av Ibsenkomiteen 1928 og Holberg-komiteen 1934. Han var delegert ved flere forfatterkongresser, har vært medlem av Nordisk forfatterråd og norsk redaktør av Nordisk Forfattertidende. Han har mottatt Forfatterforeningens orden Pegasus.

Forfatter

Stein Balstad debuterte i 1919 med romanen *"Av Kristian Bakkens hændelser"*. Fra første stund markerte han seg som en god forteller. Språket hadde et sterkt muntlig preg, og fyndige dialektord ble flittig brukt. I likhet med sambyggingen Jacob Breda Bull la han ofte handlingen til Rendalen, men mens Bull brukte de virkelige stedsnavnene, diktet Balstad andre navn. Den som er lokalkjent vil likevel lett gjenkjenne både Otnes og Vangvollen i boka om Kristian Bakken. Alt så ut til å lykkes for Kristian, selv om han var født på en liten plass utenfor ekteskap. Men mora ble gift med Bakken-bonden, som var far til Kristian, og Kristian fikk overta garden. Det var godt to i ham, og han drev garden på en langt bedre måte en faren. Men en dag mistolket han en situasjon og trodde kjæresten hans var utro. Dermed slo han seg på fylla, og livet hans var ødelagt.

Kristian gikk til kommunevalg med ønske om å senke (Lomnes)sjøen og grøfte og dyrke opp myrene nord for sjøen. Her skulle det så bygges små gardar, som gardløse kunne kjøpe for en billig penge

Den neste boka, *"Nesfolket"*, kom i 1921. Nesfolket er en dyster slektskrønike fra begynnelsen av 1800-tallet, der vi følger tre generasjoner på garden Nes (Otnes).

I 1922 kom ei samling fortellinger, *"Artige sugger"*. Stein Balstad er i det store og hele ingen lystig forfatter, men i denne boka, som nok er den morsomste han skrev, glimter han virkelig til. Her oppstår det mange artige situasjoner, og gapreplikkene sitter

løst. Kostelig er fortellingen *"På natfiske"*, der Syver Skinnfellmaker tjuvfisker i Baggbekken, der øverbyggingene har fiskerett. Om natta demmer han opp bekken og kan plukke opp den ene fete ørreten etter den andre, uten at øverbyggingene skjønner hva som foregår.

Nå kom det nye bøker på løpende bånd, med ett eller to års mellomrom. Noe som går igjen i de fleste, er at hovedpersonen dras mot både det gode og det vonde, og har vanskelig for å velge det rette. Et typisk eksempel er Balstads hovedverk, fembindsverket om Jonn Juvet. Jonn kommer til byen som tolvåring fordi faren selger den avsidesliggende garden Juvet og får seg vaktmesterjobb i Oslo. Jonn liker fart og spenning, og i lag med dårlige kamerater begynner han med nasking og tjuveri. Forfatterens ideal er nok lærer Dalen, som representerer fornufeten og det gode, og som Jonn setter svært høyt. Men han trekkes også mot kameraten Lorang, som står for moro og spenning. I det ene øyeblikket ser alt ut til å gå godt, for Jonn er evnerik og har mye godt i seg, men i neste øyeblikk bærer det utfor stupet igjen. Han havner på forbedringsanstalt, og samfunnet tar seg av ham. Til slutt ender han lykkelig gift som dyktig gardbruker i Rendalen.

Stein Balstad har stor tro på det stabile bondesamfunnet og de kristne verdiene. Rykkes folk opp fra sitt rette miljø, går det ofte galt. Forfatterens moralske pekefinger er nokså dårlig skjult. Men selv om han er konservativ, tar han i flere av bøkene tydelig arbeidernes parti mot de store gardeierne.

Forfatterskapet består av tilsammen

Fra premieren på "Ættegarden" på Glomdalsmuseet. Repro: Nordøsterdalsmuseet 49282.

29 bøker. Av disse er det 15 romaner, 6 skuespill, 6 barnebøker og 2 samlinger med småfortellinger. Størst suksess hadde Stein Balstad som skuespillforfatter, selv om ingen vil påstå at han var noen stor dramatiker.

Hans aller første skuespill, "Ættegarden", er en liten to-akter fra 1924, som ble mye spilt rundt om i landet. Det neste skuespillet, "Sportsdilla", hadde premiere på Det norske teatret 27.11. 1926 og gikk hele 199 ganger! Det handler om den sportsgale studenten som kommer hjem til farsgården på sommerferie. Han kan ikke delta i gardens arbeid fordi han må trene. Faren synes han bærer seg at som en tosk, mens mora gir sønnen sin fulle støtte. Både kritikere og publikum var begeistret. Aftenposten: "Sportsdilla" *blev en stor lattersuksces. Det er sjelden der lees saa godt og saa tæt som i Det norske teatret igår.* Morgenbladet: "Der var fuldt hus og stor begeistring. Da forfatteren tilslut

blev fremkaldt skulde man tro det var selveste Oscar Mathisen og ikke en stakkars aandens mand det gjaldt. Saa overstrømmende var bifaldet." Kristian Elster i Nationen: "I Balstads stykke har teatret faat en folkekomedie som det med fuld ret kan samle mange gode hus paa." Arne Falk i Den 17de mai: "Sportsdilla" *staar ikkje berre over dei andre lystspel som no gaar her i byen, men det er ei av dei aller beste moroframsyningane som har vore a sjaa paa Det norske teatret.*"

De fleste teatrene i Norge markerte Ibsen-jubileet i 1928. På 100-årsdagen for Henrik Ibsens fødsel ønsket Det norske teatret å sette opp "Gildet på Solhaug" på nynorsk, men Ibsens sønn, Sigurd Ibsen, som var teatersjef på Nationaltheatret, nektet dette. I all hast satte da Det norske teatret opp Stein Balstads stykke "Kven dømer" med premiere 20. mars 1928, på dagen 100 år etter Ibsens fødsel. Blant skuespiller-

ne var ingen ringere enn Edvard Drabløs og Tordis Maurstad. Stykket fikk en blandet mottakelse. Dagbladet skrev: *"Det norske teatret som ved en stupid nektelse fra dr. Sigurd Ibsens side var forhindret fra å spille Ibsen, hadde igår på jubileumsdagen premiere på et nytt norsk drama, av Stein Balstad.*

Når man var forhindret fra å spille Ibsen selv, kunne teatret vanskelig funnet noe verdigere å opføre enn et alvorlig norsk skuespill som på en forøvrig helt uavhengig måte var preget av mesterens ånd i teknikk og anlegg." Handels og Sjøfartstidende skrev: "Det norske teatret som ved flere anledninger paa en fortrinlig maate har tolket klassikerne, blev som bekjendt nektet at spille noget av Henrik Ibsen paa 100-aarsdagen. Istedet hadde teatret opsat et stykke av en ny norsk forfatter, Stein Balstad, men dette blev en skuffelse."

"Kven dømer" ble trolig tatt av plakaten ganske snart, for 10. mai 1928 skriver Tidens Tegn: "Efterat Det norske teatret hedret Ibsens hundredårsdag med opførelsen av Stein Balstads utmerkede skuespil: "Kven dømer" har det med flid undgått å opføre det. ... Stein Balstads skuespill er et av de få verdifulle skuespill i "ny-norsk" som i det hele tatt findes. "Læraren" (av Garborg, forf. anm.) er et langt rikere stykke, men "Kven dømer" er dets nære slektning i ekthet og egenart."

23. november 1938 var det premiere på nok et Balstad-stykke på Det norske teatret. *"Dagen er komen"* fikk jevnt over dårlige kritikker. Morgenbladet: *"Aldri har det i noget annet norsk drama været stillet så megen dårlig samvittighet til skue som i Stein Balstads "Dagen er komen". Arbeideren: "Nå er det nok så*

at for 100 år siden regjerte tussetro blant menneskene både i by og på land, og utryddet er den ikke ennå, men det kreves en ganske annen dramatisk holdning dersom et skuespill om slike ting skulde ha noen som helst interesse i våre dage." Aftenposten: Stein Balstads skuespill "Dagen er komen" skal være dramatisert efter hans roman "Guds dom". Ihvertfall har det alle en dramatiserings svake egenskaper. Der snakkes adskillig. Men der skjer ingen ting."

Barnebøkene

Stein Balstads første barnebok var *"Med farfar på setra"*, og deretter kom *"Sommeren etter med farfar på setra"*. (Bokas 2. utgave fikk tittelen *"I blåe eventyre"*.) *"Julehelg hos farfar"* og *"Sommer på fjellet"* er også barnebøker, mens *"Hotellgutten"* og *"Et år på Nordnes"* er mer ungdomsbøker. Farfar-bøkene fikk en ganske stor leserkrets, for de handlet om det som svært mange barn opplevde, livet på garden og på setra. I disse bøkene er idyllen fullkommen. Farfar har alltid god tid til å være med guttene, og han har et utall av eventyr og historier å fortelle, som nok for en stor del stammer fra forfatterens mormor, Siri Myhre. Da bøkene kom ut, skildret de nok en hverdag som de fleste foreldre skulle ønske barna deres kunne oppleve.

Etter 1950 var ikke Stein Balstad særlig produktiv som forfatter, og det er tydelig at han har passert toppen. Bøkene har ikke lenger noe dramatisk driv, og replikkene får mer sjablongpreg. Men den aller siste boka hans, skuespillet *"Rendalsheksene"*, har likevel en viss interesse. Den er et *"folkespel i*

fem akter” og bygger på hekseprosessene i Rendalen 1670-71. Dette temaet ble han jo gjort kjent med allerede som barn av mormora Siri Myhre og hennes venninne Brynhild Ivesdatter. Det har nok gjort et sterkt inntrykk på ham, for han forteller også historien i barneboka ”Sommer på fjellet”. Det er interessant å sammenlegne Balstads skuespill med Jacob Breda Bulls roman ”Blåfjell”, som tar opp det samme temaet.

Stein Balstad var en produktiv forfatter. Vi må huske at han hadde full post som lærer, og i hans tid ville det si seks dagers arbeidsuke. Han tok seg av familie og venner, og han hadde krevende verv både som lærer og forfatter. Han forteller godt i et friskt, muntlig og ledig språk med innslag av ord og uttrykk fra rendalsdialekta. Det er forbausende hvor lite kjent Stein Balstad er i dag. Selv i Rendalen, hans egen hjembygd, er det mange som aldri har hørt om denne allsidige forfatteren, med suksess både med romaner, skuespill og barnebøker.

Ole Bjørn Salvesen
2485 Rendalen

Stein Balstads bøker

- 1919 *Av Kristian Bakkens hændelser. Roman*
- 1921 *Nesfolket. Utsnit av en slegts liv. Roman*
- 1922 *Artige sugger. Fortellinger*
- 1923 *Den store bøigen. Roman*
- 1924 *Ættegarden. Spel i 2 vendingar*
- 1925 *Forbannet være du. Roman*
- 1927 *Sportsdilla. Komedi i 3 akter*
- 1927 *Kven dømer. Drama i 3 akter*
- 1928 *Slekt skal følge. Roman*
- 1930 *I ditt ansikts sved. Roman*
- 1933 *Tidehverv. Roman*
- 1934 *Guds dom. Roman*
- 1935 *Rundbrennaren. Lystspel i 1 akt*
- 1936 *Vi fra skogene. Roman*
- 1937 *Dagen er komen. Spel i 3 vendingar*
- 1938 *En ny slekt. Roman*
- 1938 *Med farfar på setra. Barnebok*
- 1940 *Sommeren etter med farfar på setra. Barnebok. 2. opplag 1948 med tittelen "I blåe eventyret"*
- 1941 *Julehelg hos farfar. Barnebok*
- 1943 *Storbyen fanger. Roman. Første bok om Jonn Juvet*
- 1944 *Jonn Juvet. Roman. Andre bok om Jonn Juvet*
- 1946 *Hvem skapte meg slik. Roman. Tredje bok om Jonn Juvet*
- 1948 *To år på Granum. Roman. Fjerde bok om Jonn Juvet*
- 1950 *Sommer på fjellet. Barnebok*
- 1951 *Her skal livet leves. Roman. Femte bok om Jonn Juvet*
- 1953 *Hotellgutten. Ungdomsbok*
- 1960 *Et år på Nordnes. Ungdomsbok*
- 1965 *Skogene brenner. Fortellinger*
- 1966 *Rendalsheksene. Folkespel i 5 akter*